

การพัฒนาแบบศาสนสัมพันธ์ชุมชนเขตคลองสามวาและเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร The Development of Interreligious Dialogue Model in Khlong Samwa District and Nong Chok District, Bangkok

ประสิทธิ์ หวังมีอาจ¹ และ ปรีชา ดิลกวุฒิสิทธิ์²
Prasit Wangmeagr¹ and Preecha Dilokwuttisit²

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ของการวิจัยเชิงคุณภาพครั้งนี้ คือ 1) ศึกษาสภาพการณ์ปัจจุบันของศาสนสัมพันธ์ในเขตคลองสามวาและเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร 2) ศึกษาปัญหาอุปสรรคของศาสนสัมพันธ์ในเขตคลองสามวา และเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร และ 3) พัฒนารูปแบบศาสนสัมพันธ์ในเขตคลองสามวา และเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึก และกลุ่มสนทนา กลุ่มตัวอย่างสำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึก และกลุ่มสนทนาประกอบด้วยผู้นำศาสนา ผู้บริหารสถานศึกษา ผู้เชี่ยวชาญ และผู้นำชุมชน จำนวนทั้งสิ้น 21 คน ได้มาโดยการสุ่มแบบเจาะจง ข้อมูลที่เก็บรวบรวมมาได้รับการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา ผลการศึกษามีดังนี้:

1) สภาพการณ์ปัจจุบันของศาสนสัมพันธ์ในเขตคลองสามวา และเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร โดยภาพรวมอยู่ในระดับที่น่าพอใจ

2) ปัญหาอุปสรรคของศาสนสัมพันธ์ในเขตคลองสามวา และเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร คือ มีคนบางคนไม่เข้าใจศาสนา ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวิถีชีวิตของผู้อื่น และมีเจตคติทางลบต่อคนเหล่านั้น

3) รูปแบบการพัฒนาศาสนสัมพันธ์ในเขตคลองสามวา และเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ (1) ผู้นำทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่นที่เป็นแบบอย่างที่ดีในเรื่องศาสนสัมพันธ์ โดยเฉพาะพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ บดินทรเทพยวรางกูร รวมทั้งพระราชวงศ์ซึ่งทรงให้การอุปถัมภ์ศาสนาทั้งหลายทั้งปวงในราชอาณาจักรไทย ในกรณีของเขตคลองสามวาและเขตหนองจอกนั้น สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้เสด็จเยือนประชาชนที่นับถือศาสนาอิสลาม ศาสนาพุทธและศาสนาคริสต์ที่อาศัยอยู่บนฝั่งคลองแสนแสบในปี พ.ศ. 2537 นอกจากนั้น บรรดาผู้นำชุมชนต่างๆ ในเขตคลองสามวา และเขตหนองจอก ก็ล้วนมีบทบาทสำคัญในเรื่องศาสนสัมพันธ์ (2) ศาสนิกชนของ 3 ศาสนาหลักที่เคารพความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี และวิถีชีวิตของผู้อื่นที่อาศัยอยู่ในชุมชน และ (3) กิจกรรมดีๆ ที่คิดริเริ่มโดยบรรดาผู้นำและชาวบ้านในชุมชนที่ไม่มีการรังเกียจเหยียดฉันท์กันใน เรื่องศาสนา และร่วมกันทำงานเพื่อเขตคลองสามวา เขตหนองจอก และราชอาณาจักรไทยโดยรวมค่า

คำสำคัญ: ศาสนสัมพันธ์ การพัฒนาแบบศาสนสัมพันธ์ เขตคลองสามวา เขตหนองจอก

¹สาขาวิชาการจัดการเพื่อการพัฒนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์
Management for Development graduate school Rajabhat Rajanagarindra University
Email: wikanda25422@gmail.com

²สาขาวิชาการจัดการเพื่อการพัฒนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์
Management for Development graduate school Rajabhat Rajanagarindra University
Email: kitivong-8@hotmail.com

Abstract

The purposes of this qualitative research were 1) to study present circumstances of interreligious dialogue in Khlong Samwa district and Nong Chok district, Bangkok; 2) to investigate problems and obstacles of interreligious dialogue; and 3) to develop a model of interreligious dialogue. The tools used for data collection were in-depth interviews and a focus group. The sample comprised of 21 religious leaders, school administrators, experts, and community leaders, obtained by purposive sampling. The collected data was analyzed by content analysis.

The results of the study were as follows:

1) The present circumstances of interreligious dialogue in Khlong Samwa district and Nong Chok district, Bangkok, as a whole, were at a satisfactory level.

2) For the problems and obstacles of interreligious dialogue, some people did not understand the religions, traditions, and ways of life. There were negative attitudes towards them.

3) In model of interreligious dialogue development in Khlong Samwa district and Nong Chok district, Bangkok, there comprised of 3 main factors, namely: (1) Leaders, both national and local level, who have been good models in interreligious dialogue, especially His Majesty King Bhumibol Adulyadej The Great, His Majesty King Maha Vajiralongkorn Bodindradebayavarangkun, and the royal family, who have patronized all religions in the Kingdom of Thailand. In the case of Khlong Samwa district and Nong Chok district, Princess Maha Chakri Sirindhorn has visited Muslims, Buddhists, and Christians who lived in Khlong Sansaeb in 1994. Additionally, leaders of communities in Khlong Samwa district and Nong Chok district played an important role on religious dialogue. (2) Believers of 3 main religions who have respected the faith, traditions, and ways of life in communities; and (3) Good activities originated by leaders and villagers in communities who had no religious discrimination, and joined in working for the sake of Khlong Samwa district, Nong Chok district, and the Kingdom of Thailand.

Keywords: Interreligious Dialogue, Development of Interreligious Dialogue, Khlong Samwa District, Nong Chok District

วันที่รับบทความ : 3 ตุลาคม 2564

วันที่แก้ไขบทความ : 29 เมษายน 2565

วันที่ตอบรับตีพิมพ์บทความ : 18 พฤษภาคม 2565

1. บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของงานวิจัย

ประเทศไทยถึงจะได้ชื่อว่าเป็นดินแดนที่ได้ชื่อว่ามียุทธศาสตร์และวัฒนธรรมหลากหลายแต่ก็มีความละม้ายคล้ายคลึงกัน โดยแต่ละวัฒนธรรมย่อยของกลุ่มชุมชนมีความแตกต่างกันในรายละเอียดแต่มีจุดร่วมกันของวัฒนธรรมใหญ่ในแต่ละท้องถิ่น ซึ่งก่อให้เกิดความมั่นคงและความสวยงามทางวัฒนธรรมการศึกษาแต่ละชุมชนทำให้เกิดความเข้าใจในอดีต รากเหง้า พื้นเพของแต่ละชุมชนในกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่อาศัยอยู่ในภูมิภาคต่างๆ ของประเทศ ถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นต่อวิวัฒนาการทางวัฒนธรรมอย่างยิ่ง ทั้งนี้ เพื่อให้คนในชาติรู้จักตนเอง รู้จักผู้อื่น มีโอกาสเรียนรู้ซึ่งกันและกัน และยอมรับถือกันและกัน และสืบทอดปรับปรุงสู่ปัจจุบันอย่างรู้เท่าทันสถานการณ์ และทันยุคทันสมัย พัฒนาไปสู่

อนาคตอย่างมีความเชื่อมั่น มีเอกลักษณ์และศักดิ์ศรีของตนเอง จึงอาจกล่าวได้ว่า การศึกษาเรียนรู้วัฒนธรรมของตนเอง และผู้อื่นนั้นจะทำให้ลดหรือละอคติต่อกันและกันได้ (งามพิศ สัตย์สวณ, 2558, หน้า 1-353) ในแต่ละประเทศต่างก็มีชุมชนต่างๆที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมแตกต่างกันไป ชุมชนเป็นสถานที่ที่มีคนอาศัยอยู่เป็นจำนวนมากและหลายเผ่าพันธุ์ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันที่สืบทอดกัน ซึ่งมีการใช้ชีวิตที่แตกต่างกันและมีหลากหลายวัฒนธรรมผสมผสานกับการใช้ชีวิตในรูปแบบใหม่ที่อยู่อาศัยอยู่กับการอยู่ในวัฒนธรรมที่หลากหลาย ประกอบด้วยการศึกษา การค้า ความผูกพัน การสมรส การประกอบอาชีพ และรักษาพยาบาล และการพึ่งพาอาศัยกันระหว่างกลุ่ม หรือการพึ่งพิงและสร้างความเข้าใจระหว่างกลุ่ม ตลอดจนการสร้างความสัมพันธ์ในชุมชนให้ความเคารพและให้เกียรติซึ่งกันและกัน

โรงเรียนและชุมชนศาสนาต่างๆ บริเวณริมคลองแสนแสบซึ่งขึ้นอยู่กับเขตคลองสามวาและเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร มีการปรับตัวเข้าหากัน และสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติดังกล่าวข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยซึ่งเกิดและเติบโตมาในกลุ่มชาติพันธุ์มลายูที่นับถือศาสนาอิสลามในอาณาบริเวณดังกล่าวและเห็นการที่กลุ่มชาติพันธุ์ดังกล่าวที่มีความเชื่อทางศาสนาและประเพณีวัฒนธรรมที่แตกต่างไปจากชาวชุมชนอื่นๆ ที่อยู่บริเวณใกล้เคียง สามารถปรับตัวเข้ากับชุมชนเหล่านั้นได้อย่างมีความปรองดองสมานฉันท์และมีความสงบสุข จึงมีความสนใจที่จะศึกษาถึงเรื่องความประวัติความเป็นมาและศาสนสัมพันธ์ระหว่างศาสนิกชนที่นับถือศาสนาพุทธ คริสต์ และอิสลามในพื้นที่ดังกล่าว โดยหวังเป็นอย่างยิ่งว่า รูปแบบศาสนสัมพันธ์ที่ดีในชุมชนเขตคลองสามวาและเขตหนองจอกสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ในพื้นที่อื่นๆ ที่มีบริบทใกล้เคียงกันต่อไป ซึ่งจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อความมั่นคงและความสงบสุขของประเทศชาติในพื้นที่ทั่วประเทศ รวมทั้งพื้นที่สามจังหวัดภาคใต้ ที่ปัญหาความไม่เข้าใจกันระหว่างศาสนาได้นำไปสู่ความรุนแรงและความเสียหายทั้งต่อชีวิตและทรัพย์สินเป็นจำนวนมากในปัจจุบัน

การแก้ไขปัญหาในเรื่องความแตกต่างและความไม่เข้าใจกันในเรื่องเชื้อชาติ ศาสนา ที่ประสบความสำเร็จในหลายประเทศทั่วโลก เป็นต้นว่า บอสเนีย โคโซโว และแอฟริกาใต้ นั้น ได้นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนและเกิดความสันติสุขขึ้นในสังคมประเทศชาติ ซึ่งสันติสุขนี้เป็นพื้นฐานที่สำคัญยิ่งของการพัฒนา กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือถ้าหากไร้สันติหรือความสงบสุข การพัฒนาที่แท้จริงก็เกิดขึ้นไม่ได้ และสิ่งนี้จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีการยอมรับ และเคารพในความเป็นตัวของตัวเองหรืออัตลักษณ์ของกันและกันทั้งในระดับปัจเจกบุคคล และระดับชุมชนหรือสังคมทั่วไปโดยรวม (Mestiri, 2011, p. 54)

โรงเรียนเซนต์เทเรซาเป็นโรงเรียนคาทอลิกแห่งหนึ่งในเขตหนองจอก โรงเรียนดังกล่าวดำเนินการโดยนักบวชคริสตศาสนาและนักเรียนที่นับถือศาสนาอิสลามและศาสนาพุทธ เปิดสอนตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาจนถึงมัธยมศึกษาปีที่ 6 โดยเป็นโรงเรียนของเอกชนที่มุ่งเน้นให้คนในท้องถิ่นเขตหนองจอกและบริเวณใกล้เคียงมีความรู้โดยไม่คิดแบ่งแยกในเรื่องศาสนา โรงเรียนจึงสามารถดำเนินงานไม่เกิดความขัดแย้งกับชุมชนและอาจารย์ผู้สอนตลอดจนนักเรียนและผู้ปกครองที่นับถือศาสนาพุทธและอิสลาม กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ โรงเรียนสามารถอยู่ร่วมกับชุมชนใกล้เคียงทั้งชุมชนพุทธ คริสต์ และอิสลามได้อย่างสงบสุข การที่โรงเรียนและชุมชนศาสนาต่าง ๆ บริเวณริมคลองแสนแสบซึ่งขึ้นอยู่กับเขตคลองสามวาและเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร มีการปรับตัวเข้าหากัน และสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติดังกล่าวข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยซึ่งเกิดและเติบโตมาในกลุ่มชาติพันธุ์มลายูที่นับถือศาสนาอิสลามอาณาบริเวณ ดังกล่าวและเห็นการที่กลุ่มชาติพันธุ์ดังกล่าวที่มีความเชื่อทางศาสนาและประเพณีวัฒนธรรมที่แตกต่างไปจากชาวชุมชนอื่นๆ ที่อยู่บริเวณใกล้เคียงสามารถปรับตัวเข้ากับชุมชนเหล่านั้นได้อย่างมีความปรองดองสมานฉันท์และมีความสงบสุขจึงมีความสนใจที่จะศึกษาถึงเรื่องประวัติความเป็นมาและศาสนสัมพันธ์ระหว่างศาสนิกชนที่นับถือศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลามในพื้นที่ดังกล่าว โดยหวังเป็นอย่างยิ่งว่ารูปแบบศาสนสัมพันธ์ที่ดีในชุมชนเขตคลองสามวาและเขตหนองจอกสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ในพื้นที่อื่นๆ ที่มีบริบทใกล้เคียงกันต่อไป ซึ่งจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อความมั่นคงและความสงบสุขของประเทศชาติในพื้นที่ทั่วประเทศ รวมทั้งพื้นที่สามจังหวัด ภาคใต้ ที่ปัญหาความไม่เข้าใจกันระหว่างศาสนาได้นำไปสู่ความรุนแรงและ ความเสียหายทั้งชีวิตและทรัพย์สินเป็นจำนวนมากในปัจจุบัน การแก้ไขปัญหาในเรื่องความแตกต่างและความไม่เข้าใจกันในเรื่องเชื้อชาติ ศาสนา ที่ประสบความสำเร็จในหลายประเทศทั่วโลก เป็นต้นว่า บอสเนีย โคโซโว และแอฟริกาใต้ นั้น ได้นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนและเกิดความสันติสุขขึ้นในสังคมประเทศชาติ ซึ่งสันติสุขนี้เป็นพื้นฐานที่สำคัญยิ่งของการพัฒนา กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือถ้าหากไร้สันติหรือความสงบสุข การพัฒนาที่แท้จริงก็เกิดขึ้นไม่ได้ (มหาเธร์ โมฮัมหมัด ให้สัมภาษณ์ในรายการมิติโลก SPECIAL, NATION TV, 24 ธันวาคม 2561, เวลา 00.30 น.) และสิ่งนี้จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีการยอมรับ และเคารพในความเป็นตัวของ

ตัวเองหรืออัตลักษณ์ของกันและกันทั้งในระดับปัจเจกบุคคล และระดับชุมชนหรือสังคมทั่วไปโดยรวม (Moyaert, 2012, pp. 25-52)

ด้วยเหตุผลนี้ ผู้วิจัยจึงเชื่อมั่นว่างานวิจัยเรื่องรูปแบบการพัฒนาศาสนาสัมพันธ์ในเขตคลองสามวาและเขตหนองจอก กรุงเทพมหานครนี้จะเป็นงานวิจัยที่สามารถก่อประโยชน์ในด้านความเข้าใจอันดีระหว่างศาสนา และส่งผลให้เกิดการพัฒนาอย่างแท้จริงและยั่งยืนในสังคม และประเทศชาติโดยรวมได้ไม่มากนักน้อยในที่สุด

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.2.1 เพื่อศึกษาสภาพการณ์ปัจจุบันของศาสนสัมพันธ์ในเขตคลองสามวา และเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร

1.2.2 เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรคของศาสนสัมพันธ์ในเขตคลองสามวา และเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร

1.2.3 เพื่อพัฒนารูปแบบศาสนสัมพันธ์ในเขตคลองสามวา และเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

1.3.1 ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ขอบเขตด้านประชากรประกอบด้วยชาวมุสลิมที่สืบเชื้อสายมาจากกลุ่มชาติพันธุ์ไทยมาลาญจากปัตตานี และในปัจจุบันตั้งหลักแหล่งอยู่ในแขวงทรายกองดิน เขตคลองสามวา และแขวงกระทุ่มราย เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร และประชาชนที่นับถือศาสนาพุทธ และคริสต์ชนที่ตั้งหลักแหล่งอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกันพื้นที่ คือ เขตคลองสามวา และเขตหนองจอกกรุงเทพมหานคร

1.3.2 ขอบเขตด้านตัวแปร

- 1) ประวัติศาสตร์ศาสนาพุทธ คริสต์ และอิสลาม ในประเทศไทย
- 2) บริบทเขตคลองสามวาและเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร
- 3) อัตลักษณ์
- 4) การพัฒนาการของชาติพันธุ์

1.3.3 ขอบเขตด้านเวลา

ขอบเขตด้านระยะเวลา คือ ตั้งแต่เดือนมีนาคม พ.ศ. 2563 ถึงเดือน เมษายน พ.ศ. 2564

2. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษครั้งนี้เป็นวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อพัฒนารูปแบบศาสนสัมพันธ์ในเขตคลองสามวาเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ดังนี้

2.1 แหล่งข้อมูลปฐมภูมิ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) และการสนทนากลุ่ม (focus group) ผู้แทนศาสนา 3 ศาสนา ประกอบด้วย ศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม และผู้เชี่ยวชาญ ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญดังต่อไปนี้

2.1.1 นักบวชศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม

2.1.2 ผู้นำชุมชนของศาสนาอิสลาม ศาสนาพุทธ และศาสนาคริสต์ในเขตคลองสามวา เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร

2.1.3 ผู้บริหารสถานศึกษาของศาสนาอิสลาม ศาสนาพุทธ และศาสนาคริสต์ในเขตคลองสามวาและเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร และ ผู้เชี่ยวชาญด้านศาสนาที่เกี่ยวข้อง

2.2 แหล่งข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ เอกสารวิชาการ หนังสือ งานวิจัยในประเทศและงานวิจัยต่างประเทศ เป็นต้น

2.3 ขั้นตอนการวิจัย

ขั้นตอนที่ 1 ทบทวนแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวศาสนสัมพันธ์

ขั้นตอนที่ 2 ทำการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informants) เกี่ยวกับรูปแบบการพัฒนาศาสนาสัมพันธ์ เขตคลองสามวาและเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร

ขั้นตอนที่ 3 ดำเนินการสนทนากลุ่มเพื่อใช้ในการพัฒนารูปแบบศาสนสัมพันธ์ในเขตคลองสามวาเขต
หนองจอก กรุงเทพมหานคร ผู้แทนศาสนา 3 ศาสนา ประกอบด้วย ศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม และ
ผู้เชี่ยวชาญ ประกอบด้วย

1. ผู้แทนศาสนาพุทธ คริสต์ และอิสลาม 3 ท่าน
2. ผู้บริหารสถานการศึกษาจำนวน 7 ท่าน
3. ผู้เชี่ยวชาญด้านศาสนา และผู้เชี่ยวชาญศาสตร์อื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง
4. ผู้นำชุมชนแขวงทรายกองดิน เขตคลองสามวา และแขวงกระทุ่มราย เขตหนองจอก จำนวน 6 ท่าน

ขั้นตอนที่ 4 ดำเนินการสนทนากลุ่มเพื่อพิจารณาให้การรับรองรูปแบบการพัฒนาศาสนสัมพันธ์ในเขต
คลองสามวา และเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร

3. สรุปผลการวิจัย

3.1 สภาพการณ์ปัจจุบันของศาสนสัมพันธ์

คำสอนศาสนาเป็นหลักธรรมที่ใช้ในการดำรงชีวิต ช่วยพัฒนาสังคมให้สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข
มีความปลอดภัยเพราะคำสอนทุกศาสนามีจุดมุ่งหมายเดียวกันคือ ต้องการให้ทำความดี จะเว้นชั่วและทำให้จิตใจบริสุทธิ์
มีเมตตาเป็นหลัก ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีความอดทนอดกลั้น การมีสัมมาคารวะ รักกันฉันพี่น้อง ทำให้ผู้นับถือศาสนาเป็น
มิตรที่ดีต่อกันโดยไม่คำนึงถึงเชื้อชาติทำให้เกิดสันติสุขต่อสังคมและต่อโลก

ควรให้ผู้นำศาสนามาพบกันปีละครั้งเป็นอย่างน้อยแต่ผู้นำศาสนาจะต้องคุยกันก่อนทั้งในระดับประเทศ ระดับ
อำเภอ และระดับท้องถิ่น ต้องเป็นองค์กรกลางที่ไม่สังกัดหน่วยราชการ ไม่สังกัดศาสนาและต้องเป็นกลาง ควรจะมี
สภาศาสนาที่ไม่ต้องผ่านราชการ เดิมจะติดระบบราชการ ศาสนสัมพันธ์จะดีมากจะคล่องตัวมาก ศาสนามีพลังอยู่แล้ว
เพราะมีคนมากมาย ศาสนาเป็นตัวรวมพลัง เมื่อ 20 ที่ใต้หอนมีอุบัติภัยมีพระบิชอบมีโตะอิหม่ามเข้าไปร่วมกู้ภัยได้
อย่างรวดเร็ว ในประเทศไทยเมื่อน้ำท่วมใหญ่วัดประยุรวงศ์ มีชุมชนสุเหร่าแถวนั้นสามารถกู้ภัยร่วมกับชุมชนพุทธได้
อย่างรวดเร็วเลย เร็วกว่าทุกชุมชนในกรุงเทพ จากเหตุการณ์พยามจะสร้างความสัมพันธ์ระหว่างศาสนาเลยจัดงาน
สายน้ำสายสัมพันธ์ศาสนาในปี พ.ศ. 2555-2558 การจัดงานช่วง 3 ปีแรก เรียกว่า งานสัมพันธ์ฉันท์เครือญาติ จะสร้าง
ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าอาวาสโตะอิหม่าม และบาทหลวงในเขตหนองจอก ให้เป็นสัญลักษณ์ในชนชาติพันธุ์ ฌวน-มอญ
เป็นวัฒนธรรมพื้นบ้านมีการเล่นกีฬาแข่งขัน 9 โรงเรียน

พื้นที่นี้ต่างจากเดิม เริ่มปะปนโดยมีพุทธศาสนิกชนกับมุสลิมพอๆ กัน เมื่อก่อนมุสลิมจะมากกว่า โรงเรียนสาย
สามัญมื่ออิสลามศึกษาชี้แจงให้อธิบายให้เข้าใจ ปีนี้จะต้องโตะอิหม่ามเป็นประธานจัดงาน กลุ่มสันติภาพของมหิดล
3 ปีแรก พ.ศ. 2555-2558 วิธีคนคลองต้องการสนุกสนานให้มีการแข่งขันเรือพาย ว่ายน้ำในคลองเป็นวิถีชีวิต
วิถีวัฒนธรรมสองฝั่งคลอง นักท่องเที่ยวพานักศึกษาจาก 8 ประเทศมาเที่ยว มาเลเซีย อินโดนีเซีย รัสเซีย ศรีลังกา มาเลเซีย
มัสยิด ชมสองฝั่งคลองสามศาสนา ผ่านไปขึ้นโบสถ์คริสต์ แล้วไปขึ้นที่วัดปากบึงทองหลาง พยายามให้เกิดสัญลักษณ์ทาง
ชาติพันธุ์มลายูขึ้น มอญมาจากพม่า (ย้ายถิ่นมาจากจังหวัดสมุทรปราการ) ปีที่ 4-7 จะสร้างความเข้มแข็ง ให้คนหนุ่ม
พุทธศาสนิกชน เรียกว่า เพื่อความสัมพันธ์ฉันมิตร และเพื่อสร้างคนหนุ่มที่เป็นมุสลิมมลายูที่เป็นเครือญาติในสังคม หรือ
ญาติมิตรทางสังคม ทางโรงเรียนสามแยกท่าไข่ ผู้อำนวยการโรงเรียนได้มาปรึกษาหารือในเรื่องการที่ ให้พระมาสวดมนต์
ในโรงเรียน ผู้นำชุมชนบอกว่าไม่เป็นปัญหา มีการมาศึกษาไปอธิบายให้ประชาชนเข้าใจ เด็กมุสลิมมีการละหมาด
เขาก็อยากให้พระภิกษุมาสวดมนต์บ้าง มีการสอนของเข้าบ้าง อนุญาตให้มาสวดมนต์อาทิตย์ละครั้งแยกกลุ่มกับเด็ก
มลายูมุสลิม

มีการกล่าวหน้าเสาธง เด็กมุสลิมกล่าวปฏิญาณตน เด็กพุทธศาสนิกชนก็กล่าวปฏิญาณตนเหมือนกันในแบบของ
ศาสนาพุทธ ในงานสายน้ำ มีเรือแล่นกลางลำคลองมีกลองลำนะนา (กลองแบบเดียวกันกลองที่ใช้เล่นลำตัด) ซึ่งเป็น
กลองที่อัตลักษณ์ของคนมลายู และนำกลองยาวซึ่งกลองที่เป็นอัตลักษณ์ของคนไทยที่ชอบใช้ในการนำขบวนแห่ขันหมาก
และขบวนแห่นาค ซึ่งถูกบริภาษมากจากคนมุสลิมกันเองว่าเป็นงานบวชหรืองานกฐิน ต่อมาได้อธิบายให้คนในชุมชน

พอจะแยกได้ว่าอะไรคือวัฒนธรรม อะไรคือศาสนา ความเข้าใจของคนในชุมชนในเรื่องนี้มีน้อยมาก อาจจะติดมาจากคนมลายูรุ่นก่อนนี้เป็นกุศโลบายที่ไม่ต้องการให้เด็กมุสลิมไปสนใจสิ่งอื่นๆ นอกจากศาสนาตนเอง การทำเรื่องอย่างนี้ต้องใช้ความอดทนอย่างสูง อ้างทำแบบเขาก็เป็นพวกของเขา

การจัดงานสายน้ำสายสัมพันธ์สามศาสนานี้ก็เพื่อเป้าหมาย 3 ประการ ดังนี้

- 1) เพื่อการร่วมกันของสังคมพหุวัฒนธรรม
- 2) เพื่อสร้างความสัมพันธ์ฉันมิตรฉันญาติ
- 3) เพื่อรักษาคล่องและรักษาสีงแวดล้อมและเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต

ปัญหาอุปสรรคของศาสนสัมพันธ์

ปัญหาอุปสรรค สร้างความเข้าใจในชุมชนให้เกิดความเข้าใจกัน ใช้เวลาอธิบายให้เข้าใจ และไว้วางใจกันต่อกัน เคารพในความแตกต่างของชาติพันธุ์ ความเชื่อ และวิถีชีวิต. ต้องให้มีกิจกรรมทางสังคม ต้องสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม หรือเชิงสันถนาการ ความรู้ความเข้าใจ และไม่คัดค้านเรื่องความเชื่อ การทำกิจกรรมต้องลงทุน ทุนที่ได้มาจากชาวบ้านหากมีการลงทุนใช้งบในการจัดเป็นแสน และได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐและนักการเมืองโดยไม่มีเงื่อนไข และให้ทุนการศึกษาเด็กโดยไม่แบ่งแยกเรื่องอัตลักษณ์

รูปแบบศาสนสัมพันธ์

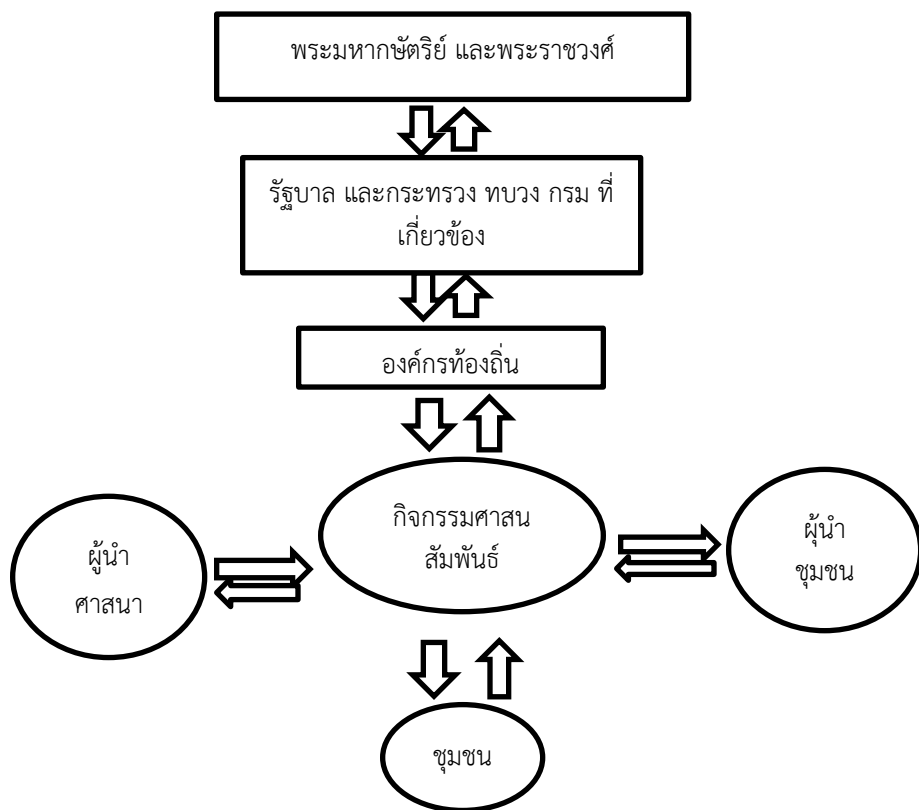
รูปแบบควรจะเป็น ร่วมเสวนา การรับฟังที่ควรจะเป็น เข้าใจความเป็นมุสลิมอย่างถูกต้องและต้องเข้าใจพุทธอย่างแท้จริง ความศรัทธาไม่ใช่เรื่องที่จะเปรียบเปรยกัน ต้องเข้าใจความเชื่อและความศรัทธาของศาสนาต่างๆ ควรให้ผู้นำศาสนาได้เสวนากันในทุกชุมชนหรือควรมีกิจกรรมสัมพันธ์ในทุกชุมชนหรือทุกประชาคม

การดำเนินการสนทนากลุ่มเพื่อพิจารณาให้การรับรองรูปแบบการพัฒนาศาสนสัมพันธ์ในเขตคลองสามวา และเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร สรุปได้ดังนี้

- 1) นำผู้นำศาสนามาเสวนาร่วมกันซึ่งจะทำให้มีพลังในการทำกิจกรรมร่วมกัน และจะทำให้สังคมดีขึ้น
- 2) การที่จะจัดให้ผู้นำทั้งสามศาสนาได้พบกันหรือมาประชุมกันจะต้องเป็นสถานที่กลางๆ และไม่ควรที่รัฐเป็นผู้จัด จะต้องจัดโดยบุคคลที่เป็นกลางโดยไม่เข้าฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด
- 3) ศาสนิกชนจะต้องเข้าใจศาสนาที่ตนนับถือและศาสนาอื่น หรือวัฒนธรรมข้างเคียง
- 4) ในเขตคลองสามวาและเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร มีโรงเรียนแบบวิถีพุทธและโรงเรียนแบบวิถีอิสลาม และมีโรงเรียนแบบวิถีคริสต์เป็นโรงเรียนเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมที่ส่งเสริมกันและกันที่อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขมานานที่มีความเข้าใจกันและได้ยึดถือความเป็นเครือญาติทางสังคมเป็นเขตที่มีศาสนาสถานที่ตั้งวัดและสุเหร่าและโบสถ์คริสต์ไปใกล้กัน

5) ในวันที่ 20 กันยายนของทุกปีเป็นวันคุลคล่องแห่งชาติสืบเนื่องมาจากการที่ผู้นำศาสนาพุทธ ศาสนาอิสลาม และศาสนาคริสต์ ที่ศาสนสถานติดคลองแสนแสบกราบบังคมทูลเชิญสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้ากรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ประพาสคลองแสนแสบ และเยี่ยมพสกนิกรทุกศาสนาเป็นขวัญกำลังใจศาสนสัมพันธ์ในเขตคลองสามวาและเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร

6) ในอดีตผู้นำทางศาสนาบางท่านเป็นต้นว่า (พระครูปริยัติกิจจาภิรม (กระจ่าย รวินฺโน), 2563, หน้า 68-77) ได้นำปณิธานของท่านพุทธทาสภิกขุ 3 ข้อ มาใช้ในเรื่องศาสนสัมพันธ์ได้อย่างสมบูรณ์ ดังกล่าว ได้แก่ ปณิธาน ข้อ 1 การเรียนรู้ศาสนาของตน ปณิธาน ข้อ 2 การเรียนรู้ระหว่างศาสนา ปณิธานข้อ 3 การสละทรัพย์นำไปใช้ได้ทุกสังคมไม่ว่าจะเป็นสังคมเดียวหรือสังคมพหุวัฒนธรรม

ภาพ 1 รูปแบบการพัฒนาศาสนาสัมพันธ์ในเขตคลองสามวา และเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร

ผู้วิจัยสรุปหลักการพัฒนาศาสนาสัมพันธ์ในเขตคลองสามวา และเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร โดยหลักศาสนาสัมพันธ์ควรเป็นหลักการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรมตามหลักการของศาสนาที่สำคัญในประเทศไทย คือศาสนาพุทธ ศาสนาอิสลาม ศาสนาคริสต์ มีความสอดคล้องกันคือ การอยู่ร่วมกันด้วยความรัก ความเมตตา ความเอื้อเฟื้อเกื้อกูลกัน เคารพในความแตกต่างของกันและกัน และการมีกิจกรรมร่วมกันอย่างสร้างสรรค์ และต่อเนื่อง หลักการ อยู่ร่วมกันของชุมชนในสังคมพหุวัฒนธรรมในประเทศไทยตามหลักการทางศาสนาและหลักสิทธิมนุษยชน เป็นไปในทิศทางเดียวกัน คือหลักการอยู่ร่วมกันของแต่ละศาสนาแม้จะมีลักษณะเฉพาะคำสอนที่แตกต่างกัน แต่มีหลักการที่ใกล้เคียงกัน เช่น หลักศีล 5 ในศาสนาพุทธ บัญญัติ 10 ประการ ในศาสนาคริสต์ หลักศรัทธา 6 ประการ ในศาสนาอิสลาม เป็นต้น ขณะที่หลักการอยู่ร่วมกันสอดคล้องกัน คือการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ การปฏิบัติตามหลักธรรม คำสั่งสอนของศาสนาของตนเอง การเคารพในสิทธิเสรีภาพของกันและกัน และการมีกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่องระหว่างคนในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับหลักการสิทธิมนุษยชนนั้นที่เน้นการเคารพในสิทธิและเสรีภาพ ของกันและกันในฐานะที่ทุกคนเป็นมนุษย์ด้วยกัน โดยทุกคนในสังคมต้องให้ความสำคัญต่อสิทธิและเสรีภาพ ขั้นพื้นฐานของความเป็นมนุษย์และพลเมือง ตามที่บัญญัติไว้ในกฎหมายรัฐธรรมนูญอันเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ หลักการและวิธีการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรมกับการสร้างมั่นคงทางสังคมจึงตั้งอยู่บนแนวทางที่พึงประสงค์สำหรับการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรมคือการอยู่ร่วมกันอย่างสันติไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน การอยู่ร่วมกัน อย่างสร้างสรรค์และมีกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง และการสร้างสรรค์ประโยชน์สุขเกิดขึ้นแก่คน องค์กร และส่วนรวมในสังคม โดยคำนึง ความเจริญ และความสงบสุขของประเทศชาติเป็นสำคัญ

4. อภิปรายผล

4.1 สภาพการณ์ปัจจุบันของศาสนสัมพันธ์ในเขตคลองสามวา และเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร โดยภาพรวมอยู่ในระดับที่น่าพอใจ

ผลการศึกษาพบว่า ศาสนิกชนรุ่นใหม่เข้าใจศาสนาได้ดีกว่ารุ่นก่อน เพราะปัจจุบันเครื่องมือในการสื่อสารเข้าถึงง่าย และสามารถหาข้อเท็จจริงได้ง่าย ผู้นำทางศาสนามีความเข้าใจกัน แม้จะมีเชื้อชาติหลายเชื้อชาติได้เปลี่ยนไปแต่ยังรักษาลักษณะของตนไว้ไม่ว่าจะมาจากไหน มลายู มอญ เขมร พม่า หรือเป็นคนจีนที่มาเป็นชาวไทยที่มีอัตลักษณ์เดิมไว้ที่จะทำประโยชน์ให้แก่ชุมชนและคนรุ่นหลังได้อยู่อย่างสงบสุข หนองจอกในอดีตคือความจดจำตั้งแต่ปี 2513 ไม่มีแม่น้ำสายใดที่จะสะอาดชาวชุมชนสามารถเอาน้ำไปดื่มทำกับข้าวกับปลาได้ ปี 2525 ได้เกิดไฟไหม้ตลาดหนองจอก คนมอญ คนไทย คนมลายู และคนจีนมาเยี่ยมคนในตลาด 2-3 วัน คนมลายูอิสลามก็มาเยี่ยมคนจีนในตลาด และเอาบุญ (ปลาต้ม) มาฝากคนจีนด้วย คนมลายูมุสลิมและคนจีนในตลาดมีความสัมพันธ์กันในส่วนหนึ่ง ตอนนั้นการเปลี่ยนแปลงทางสังคม บ้านคู่ บ้านกระทุ่มราย บ้านหนองปลาหมอ บ้านมอญเป็นญาติกันหมดและคนจีนอาศัยอยู่ในตลาดเป็นเวลามากกว่า 100 ปี ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปเนื่องจากคนรุ่นใหม่ไม่สู้จะเคารพผู้ใหญ่ จะต้องมิจิตอาสาทำงาน ในเขตหนองจอกมีโรงเรียนแบบวิถิพุทธและโรงเรียนแบบวิถิอิสลามและมีโรงเรียนแบบวิถิคริสต์ ต้องมีกิจกรรมร่วมกันผู้นำทางศาสนาและผู้บริหารสถานศึกษาต้องมาพูดคุยกัน มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันทั้งพุทธทั้งคริสต์และอิสลามมาช่วยเหลือกัน ความเป็นคนสำคัญกว่าถอนศาสนาออกไว้นอกเปรียบเทียบโควิด 19 เท่าเทียมกันหมด ไม่ว่าจะเป็นศาสนาพุทธ ศาสนาอิสลาม หรือศาสนาคริสต์ ในขณะเดียวกันผู้นำศาสนาคริสต์มาเยือนประเทศไทยแสดงให้เห็นว่าประเทศไทยเป็นประเทศที่สงบสุขทั้งที่มีศาสนาหลากหลาย เช่น ศาสนาพุทธ ศาสนาอิสลาม และคริสต์และมีศาสนาอื่นๆ และเป็นประเทศที่บรรดาประเทศอื่นในโลกควรจะทำอย่างในการไม่ก่อให้เกิดความแบ่งแยก ให้ความสงบสุข ศาสนิกชนต่างๆ ในประเทศให้ความเคารพกันเนื่องจากการปลูกฝังจากรุ่นสู่รุ่นและมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน สภาพการณ์ปัจจุบันของศาสนสัมพันธ์ในเขตคลองสามวา และเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร สอดคล้องกับแนวคิดอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ คือกลุ่มชนที่มีวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ภาษาพูดเดียวกัน และเชื่อว่าสืบเชื้อสายจากบรรพบุรุษกลุ่มเดียวกัน เช่น คนไทย คนพม่า คนกะเหรี่ยง คนจีน คนลาว ซึ่งความเป็นชาติพันธุ์จะมีความเกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์หรือลักษณะเฉพาะที่แสดงความเป็นชาติพันธุ์อื่นๆ ที่มีความแตกต่างจากลักษณะของชาติพันธุ์อื่นๆ ความเป็นชาติพันธุ์ใดๆ จะพิจารณาได้จากความแตกต่างในด้านวัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิต ลักษณะทางสังคมและการเมือง ความเป็นชาติพันธุ์ไม่เกี่ยวข้องกับแหล่งที่อยู่หรือความเป็นประเทศ เนื่องจากโดยทั่วไปจะพบว่ากลุ่มชาติพันธุ์บางกลุ่มไม่มีประเทศเป็นของตนเอง แต่จะอาศัยอยู่ในแผ่นดินของประเทศอื่นๆ ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเช่น คือ ชนกลุ่มน้อยหรือชนเผ่าในประเทศต่าง ๆ ของแต่ละประเทศทั่วโลก ความเป็นชาติพันธุ์เดียวกันจะนำมาซึ่งความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชาตินั้น ๆ ก่อให้เกิดความสามัคคีและความเป็นพวกเดียวกัน อย่างไรก็ตามที่คืออัตลักษณ์หรือความเป็นตัวตนที่มีเอกลักษณ์เฉพาะของชาติพันธุ์ใด ๆ สามารถที่จะเปลี่ยนแปลงหรือถูกปรับเปลี่ยนได้เสมอ ดังนั้น อัตลักษณ์จึงไม่ใช่สิ่งที่จะอยู่ยืนยงคงที่ตลอดไป อัตลักษณ์จะมีการเปลี่ยนแปลงเสมอเมื่อมีเงื่อนไขที่ดีกว่าเข้ามาแทนอัตลักษณ์ที่มีอยู่เดิม หรือถูกกลืนด้วยอิทธิพลของอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นที่มีอำนาจเหนือกว่า สอดคล้องกับ ธงชัย วินิจจะกูล (2562, หน้า 1-285) ได้กล่าวว่า มนุษย์ความสามารถในการรวมกลุ่มได้อย่างกว้างขวาง และหลากหลายชนิด เช่น อาชีพ งานอดิเรก อายุ เพศ อาณาเขตหรือเขตการปกครอง ครอบครัว และชุมชนวัฒนธรรม ซึ่งทำให้ปัจเจกสามารถระบุตนเองหรือย้ายตนเองจากกลุ่มหนึ่งไปยังกลุ่มหนึ่งได้อย่างง่ายดายตามต้องการ เมื่อเกิดความหลากหลายของอัตลักษณ์หลายอย่างในบุคคลคนหนึ่งทำให้พลังบางอย่างขึ้น โดยเฉพาะในอัตลักษณ์ร่วมทางวัฒนธรรม เช่นวรรณะ กลุ่มชาติพันธุ์ ศาสนา และชาติ ในขณะที่อัตลักษณ์ร่วมอื่นๆ เช่น ชนชั้น เชื้อชาติ และเพศ เป็นกลุ่มที่มีมิติ และเป็นการตอบสนองต่อความต้องการร่วมทำให้การเป็นสิ่งหนึ่งหรืออัตลักษณ์หนึ่งหมายถึง สภาวะที่มีปริมาณพลอันคลุมเครือนั้นตกอยู่ภายใต้ระบอบของการคิดและปฏิบัติชนิดหนึ่งพลวัตเกิดจากการปะทะกันของความหมายต่างๆ เพื่อพยายามครองความเป็นใหญ่ สถาปนาตัวเองเป็นความหมายของสิ่งนั้นๆ อย่างไรก็ตาม การสร้างประเพณีแล้วนำไปใช้เพื่ออธิบายหรือประกอบการปฏิบัติทางสังคมอื่นๆ ที่มีผลกระทบต่อกันอาจก่อให้เกิดผลกระทบ เช่น ก่อให้เกิดความเป็นปึกแผ่นของคนในกลุ่มในเชิงฐานะ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ

หรือความชอบธรรมกับสถาบัน หรือคนบางกลุ่มในสังคมหรือเป็นการตอกย้ำค่านิยม ความเชื่อดั้งเดิมที่มีอยู่ในสังคมนั้น อยู่แล้ว ทำได้ในหลายกรณี การรับรู้ในเรื่องนิทาน นิยาย และความเชื่อต่างๆ ที่คนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมกันอาจนำไปพิจารณาให้เกิดมีการสร้างสิ่งใหม่ๆ ประเพณีใหม่ๆ หรือกิจการสังคมใหม่ๆ ขึ้นมาให้สอดคล้องกับความเป็นมาในอดีตและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจในอนาคตอย่างมีความหมายโดยไม่ยาก ความสำคัญของชุมชนและอัตลักษณ์ได้สร้างส่วนประกอบทางวัฒนธรรมที่หลากหลาย รวมทั้งสิ่งประดิษฐ์ที่ช่วยสนับสนุนสิ่งเหล่านี้ เช่น ความทรงจำของการเสียสละในอดีต ความทรงจำในชัยชนะ ความทรงจำในเรื่องของวีรกรรมในอดีตได้ผลักดันความรู้สึกของการเชื่อมโยงตนเองกับคนรุ่นก่อน ประเพณีและพิธีกรรมเป็นส่วนหนึ่ง ซึ่งก่อให้เกิดความรู้สึกมั่นคงและมีรากฐานในชุมชน (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2545, หน้า 48) และยังสอดคล้องกับ ประสิทธิ์ ลิปรีชา (2557, หน้า 219-242) ที่ศึกษาเรื่อง กระบวนทัศน์การศึกษาชาติพันธุ์สัมพันธ์ พบว่า การศึกษาเรื่องชาติพันธุ์สัมพันธ์เป็นประเด็นที่มีความโดดเด่นมากขึ้นในวงวิชาการด้านสังคมศาสตร์ของไทยในปัจจุบัน ซึ่งได้รับอิทธิพลโดยตรงจากแนวคิดทฤษฎีการศึกษาชาติพันธุ์สัมพันธ์ในตะวันตก สำหรับในประเทศไทยนั้นในช่วงต้นทศวรรษ 2500 เริ่มปรากฏการใช้คำว่า “ชาวเขา” ที่ใช้โดยนักวิชาการและนักพัฒนาของกรมประชาสงเคราะห์ในการเรียกกลุ่มคนต่างๆ ที่อาศัยอยู่บนพื้นที่สูงใน อาศัยอยู่บนพื้นที่ภาคเหนือของประเทศไทย นอกจากนี้ยังมีการใช้คำว่า “ชนกลุ่มน้อย” ที่หมายรวมถึงกลุ่มคนพื้นที่สูงในภาคเหนือและเงาะป่า ชาวไท กะเหรี่ยงในภาคใต้ด้วย ในปัจจุบันนักวิชาการด้านมนุษยวิทยาไทยได้มาใช้คำว่า “ชาติพันธุ์” “ชาติพันธุ์ธำรง และ “ชาติพันธุ์สัมพันธ์” กันมากขึ้นโดยที่คำว่า “ชาติพันธุ์สัมพันธ์” นั้นหมายรวมถึงความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นทั้งภายในและระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ ตลอดจนความสัมพันธ์กับรัฐชาติและกระแสโลกาภิวัตน์

4.2 ปัญหาอุปสรรคของศาสนสัมพันธ์ในเขตคลองสามวา และเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร

ปัญหาอุปสรรคของศาสนสัมพันธ์ในเขตคลองสามวา และเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร คือ ศาสนิกชนบาง คนหรือบางกลุ่มที่ไม่สนใจศาสนาอื่นจะถูกชักชวนไปในทางที่ไม่ถูกต้อง ตลอดจนมีคนบางคนไม่เข้าใจศาสนา ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวิถีชีวิตของผู้อื่น และมีเจตคติทางลบต่อคนเหล่านั้น สอดคล้องกับแนวคิดของ Francis Bacon (1561-1626) (Wormald, & Goodwin, 1993) แนวคิดเทวรูป 4 เป็นคติประจำตัวของทุกคนต่างคนต่างมีโดย ไม่มีทางจะขัดแย้งออกไปเสียให้หมดสิ้นได้เทวรูปแห่งตระกูลอยู่ในสายเลือดถ้าจะตัดทิ้งให้หมดแล้วก็เปิดกับ ยมบาลเท่านั้นเองจึงเป็นเรื่องที่ทุกคนควรยอมรับสภาพความเป็นจริงยอมรับว่าตนเองมีเทวรูปของตน คนอื่นเขาก็มี เทวรูปของเขา ต่างคนต่างมีไม่เหมือนกัน ใครมีเทวรูปอย่างไรก็จะมีความรู้สึกนึกคิดไปตามเทวรูปของตน ดังนี้ 1) ปัญญา สอนให้รู้จักมองเห็นปัญหาซึ่งคนธรรมดา มองไม่เห็น ปัญญาชนที่มองเห็นปัญหาขณะที่คนอื่นมองไม่เห็นย่อมได้เปรียบคน อื่น 2) ปรัชญาสอนให้รู้จักมองเห็นคำตอบทุกคำตอบที่เป็นไปได้ ปัญญาชนจะต้องเป็นคนรอบคอบเมื่อเห็นปัญหาแล้ว จะต้องมองดูคำตอบให้รอบตัวอย่างใจ เป็นการเสียก่อน เพื่อให้ความเป็นธรรมแก่ทุกคำตอบเมื่อพิจารณารอบตัว พอสมควรแล้วจึงตัดสินใจเลือกวิถีทางที่ดีที่สุดและเหมาะสมที่สุดกับสถานการณ์ 3) การขัดคอคนอื่นเพราะเขาคิด ไม่เหมือนเรานั้นปัญญาชนจะไม่ทำเป็นอันขาดความรู้สึกที่ว่าฉันคนเดียวคิดถูกจะไม่มี อีกต่อไปสำหรับปัญญาชน เพราะตระหนักดีว่าแต่ละคนมีเทวรูปของตน ฉันคิดอย่างนี้เพราะฉันมีเทวรูปของฉัน คนอื่นคิดไม่เหมือนฉันเพราะเขามี เทวรูปของเขา ฉันเปลี่ยนเทวรูปไม่ได้ ก็จะเปลี่ยนความรู้สึกนึกคิดกันไม่ได้ปัญญาชนจะตระหนักและยอมรับสภาพนี้ แทนที่จะขัดคอคนที่คิดไม่เหมือนตน ปัญญาชนจะนั่งฟังและซักไซ้ไล่เลียงด้วยความสนใจ เพราะอยากรู้ว่าเขามีเทวรูป อยากรู้ ผิดกับเทวรูปของตนอย่างไรการกระทำเช่นนี้ปัญญาชนจะได้ประโยชน์สอง ต่อเหมือนขว้างหินก้อนเดียวจะได้ นกสองตัว คือตนเองจะได้เห็นทัศนะใหม่แตกต่างจากที่ตนเองถืออยู่และในเวลาเดียวกันจะได้มิตรเพิ่มขึ้นอีก 1 ราย ใครก็ตามที่มีความคิดเห็นและอยากพูดคุยยอมพอใจที่มีผู้อื่นในฟัง 4) ปัญญาชนจะไม่ถือว่าเป็นการเสียเกียรติหรือขาด ความซื่อสัตย์ต่อตนเอง ในการที่ไม่ได้เสนอความคิดของตนเองตอบโต้ความคิดของผู้อื่นที่เห็นไม่ตรงกับตน เพราะปัญญาชนตระหนักดีว่าแม้ความจริงมีได้อย่างเดียวก็จริง แต่ก็รู้ว่าผู้ที่ใช้เหตุผลอย่างถูกต้องแต่มีเทวรูปต่างกัน ย่อมเข้าใจและอธิบายความจริงต่างกันได้ทั้งนี้โดยผ่านการกลั่นกรองของเทวรูปของแต่ละคนนั่นเอง เรื่องนี้จะเข้าใจได้ ชัดเจนมากขึ้นเมื่อได้ศึกษาวิชาปรัชญาต่อไป และสอดคล้องกับ กิริติ บุญเจือ (2548, หน้า 258) แนวคิดเรื่อง 5 กระบวน ทัศน์เป็นส่วนประกอบสำคัญส่วนหนึ่งในการ แสวงจุดร่วม สงวนจุดต่าง หรือ การสร้าง เอกภาพในความหลากหลาย ได้กล่าวว่า ผู้มีกระบวนทัศน์ที่ 5 ก็ได้ทำการวิเคราะห์และประเมินค่าเรื่องราวต่างๆ ของศาสนา ทำให้ผู้นับถือศาสนาต่างกัน

หันหน้าเข้าหากัน ต่างลัทธิกันหันหน้าเข้าหากันต่างสำนักกันหันหน้าเข้าหากัน ต่างทฤษฎีกันหันหน้าเข้าหากัน เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์แก่กัน หวังความร่วมมือกันโดยไม่ต้องเชื่อเหมือนกัน สร้างบรรยากาศแห่งเอกภาพบนความหลากหลายสร้างความหวังให้กับสันติภาพอย่างกว้างขวาง เรียกว่าเป็นการเสวนาระหว่างศาสนา (interreligious dialogue) ถ้าเป็นการเสวนาระหว่างนิกายของชาวคริสต์ ด้วยกันก็เรียกว่าคริสตสัมพันธ (ecumenism) ต่อมาก็มีการเสวนากับวิชาการ กับวัฒนธรรม ฯลฯ ความร่วมมือระหว่างศาสนาอาจจะปฏิบัติได้เป็นขั้นๆ คือ 1) ไม่รังเกียจกัน 2) เคารพกัน 3) ช่วยเหลือกันตามมารยาททางสังคม 4) หวังดีต่อกันด้วยความจริงใจ 5) แบ่งปันความรู้และประสบการณ์แก่กันเพื่อพัฒนาไปด้วยกัน

จากการสนทนากลุ่มพบว่า ในสังคมที่แตกต่างต้องมีการไว้วางใจซึ่งกันและกัน ในชุมชนที่หลากหลายต้องมีกิจกรรมร่วมกันระหว่างศาสนา กิจกรรมระหว่างศาสนามีส่วนทำให้เกิดทุนทางสังคม ทุนทางสังคมของผู้เข้าร่วมเป็นเงื่อนไขสำหรับการพัฒนากิจกรรมระหว่างศาสนา โดยการเชื่อมโยงองค์ประกอบของทุนทางสังคม แนวความคิดพื้นฐานแบบดรูรา ได้สนับสนุนการศึกษาพฤติกรรมของมนุษย์นั้นต้องวิเคราะห์เงื่อนไขและสิ่งเร้าของพฤติกรรม ซึ่งส่งผลให้เป็นตัวเสริมแรงให้เงื่อนไขนั้นๆ คงอยู่ ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของแบนดรูรา มีทัศนะว่าพฤติกรรม (behavior) ของมนุษย์ซึ่งศึกษาเป็นปัจจัยด้านที่ปฏิสัมพันธ์กับปัจจัยหลักสองปัจจัย คือ ปัจจัยส่วนบุคคล (personal factors) และปัจจัยที่อิทธิพลต่อสภาพแวดล้อม (environmental influences) พฤติกรรมนั้นอาจจะได้รับอิทธิพลจากสองปัจจัยดังกล่าวแล้ว ยังมีอิทธิพลต่อปัจจัยทั้งสองด้วยโดยปัจจัยทั้งหลายนี้ต่างเป็นตัวกำหนดซึ่งกันและกัน และสิ่งเร้าของพฤติกรรมซึ่งส่งผลให้เป็นตัวเสริมแรงให้เงื่อนไขนั้นๆ คงอยู่ ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของแบนดรูรา มีทัศนะว่าพฤติกรรม ของมนุษย์ซึ่งศึกษาเป็นปัจจัยด้านที่ปฏิสัมพันธ์กับปัจจัยหลักสองปัจจัย คือ ปัจจัยส่วนบุคคล (personal factors) และปัจจัยที่อิทธิพลต่อสภาพแวดล้อม (environmental influences) พฤติกรรมนั้นอาจจะได้รับอิทธิพลจากสองปัจจัยดังกล่าวแล้ว ยังมีอิทธิพลต่อปัจจัยทั้งสองด้วย โดยปัจจัยทั้งหลายนี้ต่างเป็นตัวกำหนดซึ่งกันและกัน แสดงความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยสามปัจจัย ซึ่งเป็นตัวกำหนดซึ่งกันและกัน คือ พฤติกรรม ปัจจัยส่วนบุคคล และสภาพแวดล้อม แบบดรูราเรียกลักษณะนี้ว่าเป็นปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดซึ่งกันและกัน แบบดรูราเห็นว่าในชีวิตจริงของมนุษย์ นอกจากมนุษย์จะได้รับอิทธิพลจากสิ่งเร้าแล้ว มนุษย์ก็มีอิทธิพลต่อสิ่งเร้าด้วย นอกจากนี้ มนุษย์มีความคิดความเชื่อและความคาดหวังที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของตนเองได้จากการเรียนรู้จากการสังเกต ในประสบการณ์ชีวิตของบุคคลที่ผ่านมาจะพบว่าพฤติกรรมและการเรียนรู้ส่วนมากที่บุคคลกระทำอยู่ เป็นพฤติกรรมที่บุคคลเรียนรู้มาจากการสังเกตพฤติกรรมที่ดีและไม่ดีเมื่อพิจารณาจากบรรทัดฐานของสังคม ซึ่งแหล่งการเรียนรู้ของบุคคลส่วนใหญ่คือ ครอบครัว กลุ่มเพื่อน สถาบัน การศึกษา ชุมชน และสื่อมวลชนต่างๆ สำหรับทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมระบุว่า การเรียนรู้เป็นเรื่องของกิจกรรมการประมวลข่าวสาร โดยข่าวสารในที่นี้หมายถึงคำพูด ลายลักษณ์อักษร ลักษณะหรือรายละเอียดของการแสดงพฤติกรรมและสภาพแวดล้อมที่จะส่งผลต่อการแสดงพฤติกรรม มนุษย์เรียนรู้การแสดงพฤติกรรมส่วนมากจากการสังเกตตัวแบบ (model) แล้วรับข่าวสารต่างๆ มาประมวลด้วย การแปรสภาพเป็นการแทนด้วยสัญลักษณ์ (symbolic representation) ที่จะเป็นเครื่องชี้แนะการกระทำในโอกาสต่อมา แบบดรูราให้คำนิยามการทำตามตัวแบบว่า หมายถึง กระบวนการทำตามทางจิต (psychological matching process) ความหมายนี้กว้างกว่าการเลียนแบบ (imitation) ซึ่งจะใช้ในความหมายว่า การทำพฤติกรรมเหมือนตัวแบบ แต่การทำตามตัวแบบนี้รวมกระบวนการทางจิตใจการรับข่าวสาร การเก็บจำข่าวสาร การกระทำ และการตั้งใจเข้าไว้ด้วย แบบดรูราเห็นว่าทำตามตัวแบบสามารถจำแนกตามประเภทของสื่อต่างๆ ได้หลายประเภท และมีผลต่อมนุษย์ได้หลายด้าน ตัวแบบมีหลายประเภททั้งที่มีชีวิตและที่เป็นสัญลักษณ์ โดยตัวแบบสามารถมีผ่านสื่อได้ 4 ประเภท คือ 1) การทำตามแบบที่เป็นพฤติกรรม (behavioral modeling) ตัวแบบในขณะนั้นแสดงพฤติกรรมให้บุคคลเห็น 2) การทำตามตัวแบบที่เป็นวาจา (verbal modeling) ตัวแบบประพุดบอกหรือเขียนบอกว่าจะทำอะไรได้อย่างไร 3) การทำตามตัวแบบที่เป็นสัญลักษณ์ (symbolic modeling) หมายถึง ตัวแบบที่บุคคลสังเกตผ่านสัญลักษณ์ เช่น โทรทัศน์ ภาพยนตร์ สิ่งพิมพ์ประเภทต่างๆ เป็นต้น 4) การทำตามตัวแบบที่เป็นความรู้สึกจากการสัมผัส (kinesthetic modeling) ตัวแบบชนิดนี้ใช้มากกับคนหูหนวก ตาบอด ในการฝึกพูด ฝึกอ่าน และฝึกเขียน เช่น ให้นักเรียนสัมผัสริมฝีปากและคอของครู กระบวนการเรียนรู้จากการสังเกต (multi process analysis of observational-learning) การเรียนรู้จากการสังเกตเป็นวิธีการขั้นพื้นฐานอันหนึ่งของพัฒนาการทางด้านบุคลิกภาพและสังคม บุคคลเรียนรู้จากการสังเกตตั้งแต่

ระยะเริ่มต้นของชีวิต ในขณะที่เด็กมีพัฒนาการไปพร้อมๆ กัน ทั้งทางด้านอารมณ์ สังคม ร่างกาย สติปัญญา และบรรลุมิติภาวะเป็นขั้นๆ ไปนั้น เด็กจะค่อยๆ เลียนแบบพ่อแม่และรับเอาคุณลักษณะต่างๆ เข้าไว้เมื่อสังคมของเด็กกว้างขวาง เด็กอาจจะเรียนรู้จากการสังเกตจากบุคคลอื่นจนกระทั่งโตเป็นผู้ใหญ่ การเรียนรู้จากการสังเกตก็ยังคงขึ้นอยู่เสมอ อย่างไรก็ตามพฤติกรรมและบุคลิกภาพของบุคคลไม่ได้เหมือนกับตัวแบบที่ได้จากการสังเกตไปทุกอย่าง บุคคลจะรับเอามาปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งอาจมีความคล้ายคลึงกันหรือแตกต่างไปจากตัวแบบก็ได้ (Fryling, Johnston, & Hayes, 2011 pp. 191-203) ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมมีแนวคิดที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือบุคคลมักจะทำตามตัวแบบ (model) ที่เขาชื่นชอบและเห็นว่าพฤติกรรมของตัวแบบเป็นพฤติกรรมที่ได้รับการตอบรับหรือได้รับรางวัลจากสังคม ในกรณีของชุมชนเขตคลองสามวาและเขตหนองจอกนั้น ชาวชุมชนจะทำตามตัวแบบที่ดีของผู้นำทั้งในระดับชาติ ตั้งแต่พระมหากษัตริย์และพระราชวงศ์ที่ทรงให้ความอุปถัมภ์ทุกศาสนา ทุกพระองค์ทรงมุ่งให้คนไทยรู้และสามัคคีกันเพื่อความเจริญผาสุกของชุมชนและประเทศชาติโดยเพื่อความเจริญส่วนรวม ส่วนทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ของ Durkheim (1973, pp. 1-329) ซึ่งใช้วิเคราะห์สังคมและองค์ประกอบต่างๆ ของสังคมอย่างมีเหตุผล คือ (1) มองสังคมเป็นระบบหนึ่ง ซึ่งประกอบด้วยส่วนต่างๆ ที่สัมพันธ์ซึ่งกันและกันโดยหน้าที่ (2) ระบบสังคมมีเขตแน่นอน มีระบบ ควบคุมตนเอง มีกระบวนการรักษาบูรณาการภายในระบบ และมีแนวโน้มที่ส่วนประกอบต่างๆ พึ่งพาอาศัยกันจนสามารถรักษาดุลยภาพของสังคมไว้ได้ (3) ส่วนประกอบของสังคม คือโครงสร้างของสังคม ได้แก่ สถาบันต่างๆ ซึ่งกลุ่มบทบาทที่มั่นคงแน่นอน บัญญัติออกมาเพื่อสนองความต้องการของสังคมบางประการ (4) สังคมเปรียบเสมือนอินทรีย์ (organic analogy) มีความต้องการสิ่งที่จำเป็นต่อการดำรงอยู่ เมื่อสนองได้แล้ว สังคมสามารถดำรงอยู่ได้ แต่ละส่วนของสังคมเหมือนกับอวัยวะต่างๆ ของอินทรีย์ มีบทบาทหน้าที่ต่างกัน แต่ก็พึ่งพาอาศัยกัน และมีดุลยภาพที่สามารถรักษาไว้ได้ (5) โดยที่สังคมเป็นระบบที่ต้องการความจำเป็นเพื่อการคงอยู่ สังคมจึงต้องมีโครงสร้างเพื่อเป็นหลักประกันให้มีการพึ่งพา (homo stasis) มีดุลยภาพ (equilibrium) และมีการมีชีวิตอยู่รอด (survival) กล่าวโดยสรุป ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยมอธิบายลักษณะของสังคม โดยตั้งอยู่บนสมมุติฐานว่า สังคมเหมือนอินทรีย์ที่มีชีวิตอย่างหนึ่ง แต่เป็นสิ่งมีชีวิตระดับสูง (superorganic) และได้ชื่อว่า ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ เพราะได้อธิบายความเป็นปึกแผ่นของสังคมว่า เนื่องด้วยส่วนประกอบต่างๆ ของสังคมที่รวมกันเป็นโครงสร้างของสังคม โดยแต่ละส่วนประกอบของสังคมทุกส่วนมีหน้าที่จะต้องปฏิบัติ ส่วนประกอบหลักของสังคมก็คือครอบครัว สถาบันการเมือง การปกครอง สถาบันเศรษฐกิจ สถาบันศาสนา นอกจากนี้มีส่วนประกอบย่อยที่พัฒนาจากสถาบันดังกล่าวออกไป ซึ่งปฏิบัติที่เป็นเอกเทศปลีกย่อยออกไปตามความถนัดของตนเองและตามแต่สภาพของสังคมจะเป็นตัวกำหนดในที่สุด (จันทน์ อธิวัฒน์สิทธิ์, 2542, หน้า 4-24)

ในการทำศาสนสัมพันธ์นั้น ศาสนิกชนของศาสนาต่างๆ จะต้องเคารพในความเชื่อความศรัทธาของศาสนิกชนของศาสนาอื่น ในขณะเดียวกันก็ปฏิบัติตามแนวทางคำสอนของศาสนาของตนอย่างเคร่งครัด โดยไม่ดูถูกดูแคลนหรือก่อให้เกิดความเป็นปฏิกิริยากับศาสนิกชนของศาสนาอื่น ซึ่งเกี่ยวกับเรื่องนี้ อุทัย สติมัน (2559, หน้า 37-48) ได้สรุปประเด็นเกี่ยวกับศาสนสัมพันธ์และการสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างศาสนาไว้ 4 ประการ 1) ศาสนาแตกต่างกันจนไม่มีทางสัมพันธ์กันได้เมื่อเชื่อว่าศาสนาของตนถูกต้อง ศาสนาอื่นก็ต้องเท็จ ศาสนาของตนก็ถูกต้องไม่ผิดผลตามมาก็คือการไม่ผ่อนปรนการดูถูกเหยียดหยามศาสนาอื่น 2) ศาสนาเหมือนกันทุกศาสนาไม่มีอะไรแตกต่างกันเอกลักษณ์ของแต่ละศาสนาจะหายไปกลายเป็นศาสนารวมใครจะนับถือศาสนาใดหรือนับถือก็ศาสนาที่มีค่าเท่ากันเป็นการเข้าใจคำว่า “ศาสนาไหน ๆ ก็ดีทั้งนั้น” อย่างไม่ถูกต้องคำว่า “ดีทั้งนั้น” ไม่ได้หมายความว่าต้องเหมือนกันแต่อาจจะดีคนละอย่าง 3) แต่ละศาสนาต่างเดินไปคนละทางแต่ไปบรรจบกันที่จุดหมายปลายทางยอมรับว่าศาสนาแตกต่างกันคือเดินคนละทางและเหมือนกันคือมุ่งไปสู่จุดหมายปลายทางเดียวกันแต่ไม่จำเป็นต้องสัมพันธ์กันในโลกนี้จะไปสัมพันธ์กันในโลกหน้า 4) แต่ละศาสนามีทั้งสิ่งที่เหมือนและแตกต่างกันแต่มีความกลมเกลียวกันทำให้เกิดมิติใหม่ที่สวยงามและหลากหลายโดยอาศัยเอกลักษณ์ของแต่ละศาสนาเปรียบเสมือนเพชรงามหลายชนิดมาประดับเรือนแหวนหรือสร้อยเส้นเดียวกันช่วยเพิ่มคุณค่าและความงามยิ่งขึ้น นี่คือการที่ของศาสนสัมพันธ์ที่ถูกต้องและการสนับสนุนการเข้าถึงศาสนาอื่นนั้นยากยิ่งและแทบจะเป็นสิ่งที่ไปไม่ได้ การตัดสินศาสนาอื่นนั้นจะต้องเข้าถึงศาสนานั้นจริงๆ ซึ่งมีใช้เพียงเรียนรู้ทางด้านสติปัญญาเท่านั้นแต่หมายถึงต้องมีประสบการณ์ด้วยตนเองจึงจะเรียกว่าเข้าถึงศาสนานั้นจริงๆ ตัวอย่างเช่นคนที่เข้าถึงคริสต์ศาสนาจริงๆ ก็ต้องเข้ามาปฏิบัติจริงๆ ด้วยจึงจะเข้าใจว่าภาวนาแบบคริสต์นั้นคืออะไร ศิลมศาสนาหนึ่งคือ

ผู้วิจัยสรุปหลักการพัฒนาศาสนสัมพันธ์ในเขตคลองสามวา และเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร โดยหลักศาสนสัมพันธ์ควรเป็นหลักการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรมตามหลักการของศาสนาที่สำคัญในประเทศไทย คือศาสนาพุทธ ศาสนาอิสลาม ศาสนาคริสต์ มีความสอดคล้องกันคือ การอยู่ร่วมกันด้วยความรัก ความเมตตา ความเอื้อเฟื้อเกื้อกูลกัน เคารพในความแตกต่างของกันและกัน และการมีกิจกรรมร่วมกันอย่างสร้างสรรค์และต่อเนื่อง หลักการอยู่ร่วมกันของชุมชนในสังคมพหุวัฒนธรรมในประเทศไทยตามหลักการทางศาสนาและหลักสิทธิมนุษยชน เป็นไปในทิศทางเดียวกัน คือหลักการอยู่ร่วมกันของแต่ละศาสนาแม้จะมีลักษณะเฉพาะคำสอนที่แตกต่างกัน แต่มีหลักการที่ใกล้เคียงกัน เช่น หลักศีล 5 ในศาสนาพุทธ บัญญัติ 10 ประการ ในศาสนาคริสต์ หลักศรัทธา 6 ประการ ในศาสนาอิสลาม เป็นต้น ขณะที่หลักการอยู่ร่วมกันสอดคล้องกัน คือการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ การปฏิบัติตามหลักธรรม คำสั่งสอนของศาสนาของตนเอง การเคารพในสิทธิเสรีภาพของกันและกัน และการมีกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่องระหว่างคนในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับหลักการสิทธิมนุษยชนนั้นที่เน้นการเคารพในสิทธิและเสรีภาพ ของกันและกันในฐานะที่ทุกคนเป็นมนุษย์ด้วยกัน โดยทุกคนในสังคมต้องให้ความสำคัญต่อสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของความเป็นมนุษย์และพลเมือง ตามที่บัญญัติไว้ในกฎหมายรัฐธรรมนูญอันเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ หลักการและวิธีการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรมกับการสร้างมั่นคงทางสังคมจึงตั้งอยู่บนแนวทางที่พึงประสงค์สำหรับการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรมคือการอยู่ร่วมกันอย่างสันติไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน การอยู่ร่วมกัน อย่างสร้างสรรค์และ มีกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง และการสร้างสรรค์ประโยชน์สุขเกิดขึ้นแก่คน องค์กร และส่วนรวมในสังคม โดยคำนึง ความเจริญ และความสงบสุขของประเทศชาติเป็นสำคัญ ทั้งทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมและทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ต่างก็เติมเต็มซึ่งกันและกันในการอธิบายบทบาทหน้าที่ของผู้นำทั้งในระดับชาติ และระดับท้องถิ่นในการพัฒนาศาสนสัมพันธ์ กล่าวคือ ผู้นำที่เป็นตัวแบบที่ดีโดยทำหน้าที่ (function) ทั้งในบทบาทหน้าที่เป็นทางการ (formal role) และบทบาทหน้าที่ประชาชนคาดหวังในเรื่องการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างศาสนา และได้รับการเคารพยกย่องเชิดชูจากสังคม โดยทั่วไป ก็จะมีคนกระทำตามพฤติกรรมที่ดีในเรื่องศาสนสัมพันธ์นั้น ซึ่งจะนำไปสู่การเข้าใจเข้าถึง และพัฒนา “สังคมให้มีความสุขความเจริญอย่างแท้จริงตามพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร”

ผลการศึกษาเรื่องรูปแบบการพัฒนาศาสนสัมพันธ์ชุมชนเขตคลองสามวา และเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ที่เน้นถึงบทบาทของผู้นำทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น ในการสร้างความรัก ความสามัคคีระหว่างคนในชุมชน พหุวัฒนธรรมที่ประกอบด้วยคนหลายชาติพันธุ์ หลายศาสนา ครั้นนี้สอดคล้องกับการศึกษาของ วิสัณห์ วงศ์แก้ว (2558) ที่ศึกษาเรื่อง การตั้งถิ่นฐานและพัฒนารองชุมชนคาทอลิกหัวไผ่ พบว่า พระมหากษัตริย์ไทยตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาได้ ทรงให้เสรีภาพในการนับถือศาสนา และทรงให้การอุปถัมภ์ศาสนิกชนของทุกศาสนาภายใต้พระบรมโพธิ์สมภารโดยทั่วหน้า กัน โดยเฉพาะตั้งแต่รัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช และในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ได้พระราชทานที่ดินให้พระศาสนจักรโรมันคาทอลิกทั้งในเมืองหลวงและต่างจังหวัดใช้ในการสร้างวัด โรงเรียน โรงพยาบาล ฯลฯ รวมทั้งวัดคาทอลิกหัวไผ่ที่ได้รับพระราชทานที่ดินสี่หมื่นกว่าไร่ในรัชกาลที่ 5 ซึ่งนอกจากใช้ในกิจการศาสนาแล้ว สัตบุรุษวัดคาทอลิกหัวไผ่ซึ่งบางคนเคยเป็นทาสมาก่อนก็ได้มีที่ดินอยู่อาศัยและประกอบอาชีพต่างๆ อย่างร่มเย็นเป็นสุข มาจนกระทั่งทุกวันนี้ นอกจากนี้ นักบวชทั้งสองศาสนาคือพุทธศาสนา และคริสต์ศาสนาก็มีความสมานฉันท์กันดี ที่หน้า สุสานวัดคาทอลิกหัวไผ่เคยมีรูปภาพขนาดใหญ่ที่เป็นภาพบาทหลวงหลายรูปยืนอยู่ท่ามกลางพระภิกษุจำนวนมาก มีตัวหนังสือเขียนบนภาพนั้นว่า “ถึงเราจะมีความเชื่อต่างกัน แต่เราก็เป็นหนึ่งเดียวกัน” นอกจากนี้นักบวชจะสมานสามัคคีกัน ดังกล่าวแล้ว ผู้นำชุมชนตลอดจนชาวบ้านก็มีความสนิทสนมกันอันฉันพี่น้อง ซึ่งก็ไม่ได้แตกต่างไปจากนักบวช ผู้นำชุมชน และชาวบ้านในเขตคลองสามวา และเขตหนองจอก ที่มีความสัมพันธ์และความเข้าใจที่ดีต่อกัน และร่วมกันพัฒนาชุมชนให้มีความเจริญและสันติสุข ในรัชกาลที่ 9 พระบาทสมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก ก็ทรงบำเพ็ญ

พระองค์เป็นเอกอัครศาสนูปถัมภกที่ประเสริฐยิ่ง ทรงให้การอุปถัมภ์ทุกศาสนาภายใต้พระบรมโพธิสมภารโดยไม่เลือกที่รักมักที่ชัง นอกจากทรงสร้างวัดประจำรัชกาลและให้การอุปถัมภ์ค้ำชูพุทธศาสนาเป็นอย่างดีแล้ว ก็ยังทรงให้การอุปถัมภ์ศาสนาอื่นๆ เป็นต้นว่าได้พระราชทานพระราชทรัพย์สร้างโบสถ์ในคริสต์ศาสนา และพระราชทานพระราชทรัพย์ให้มีการแปลพระคัมภีร์อัลกุรอาน (Al-quran) และทรงให้การอุปถัมภ์ศาสนาในรูปแบบต่างๆ อีกนานัปการ ในรัชกาลปัจจุบัน พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ได้เสด็จไปร่วมงานของศาสนาต่างๆ เช่น เสด็จไปร่วมงานเมาลิดกลางทุกปีตั้งแต่ครั้งยังทรงพระราโชิสริยยศเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมาร และทรงให้การต้อนรับสมเด็จพระสันตะปาปาฟรานซิส ที่เสด็จมาเยือนประเทศไทยอย่างสมพระเกียรติยิ่ง

สรุปได้ว่าพระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์ทรงเป็นเอกอัครศาสนูปถัมภกที่ประเสริฐยิ่ง นอกจากนี้ ผู้นำในระดับต่างๆ ของสังคมไทยก็ส่วนใหญ่แล้วเป็นต้นแบบที่ดีในการสร้างศาสนสัมพันธ์ทำให้สังคมไทยอยู่เป็นปกติสุขเรื่อยมาโดยไม่มีเหตุรุนแรงระหว่างศาสนาจนกระทั่งทุกวันนี้

5. ข้อเสนอแนะ

5.1 ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

5.1.1) รัฐบาล และหน่วยงานที่รับผิดชอบด้านความมั่นคง ด้านศาสนาและวัฒนธรรม ควรมีนโยบายในการส่งเสริม สนับสนุนการอยู่ร่วมกันของในสังคมพหุวัฒนธรรมในประเทศไทยอย่างจริงจัง และต่อเนื่อง โดยเฉพาะนโยบายด้านความมั่นคงและ ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ควรมีความชัดเจนในการ สนับสนุนส่งเสริม ทั้งยุทธศาสตร์ กลยุทธ์ และแนวทางการดำเนินงานที่ชัดเจน เพื่อให้คนหรือชุมชนที่มีความหลากหลายทางสังคมและวัฒนธรรม สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุขร่มเย็น ลดความ หวาดระแวงความไม่ไว้วางใจและการแทรกแซงระหว่างกัน

5.1.2) ผู้นำทางศาสนาทุกศาสนาและทุกระดับในสังคมไทย ควรตระหนักถึง บทบาทและหน้าที่ของตนเอง ในการร่วมมือกันป้องกันปัญหาและแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นแล้วร่วมกัน อย่างจริงจัง โดยถือเป็นภาระหน้าที่ที่จะต้องทำให้ผู้ที่นับถือศาสนาของตน ศึกษาเรียนรู้ทำความเข้าใจ หลักธรรมคำสั่งสอนที่ถูกต้องในศาสนาของตน และสามารถนำเอาสาระสำคัญของคำสอนนั้น เข้าไปอยู่ในภาคปฏิบัติในชีวิตวิถีชีวิตของประชาชนอย่างเป็นรูปธรรม

5.1.3) ทุกคนในสังคมไม่ว่าจะนับถือศาสนาใด ๆ ต้องให้ปรับเปลี่ยนทัศนคติต่อการอยู่ร่วมกันในแนวทางดีงาม สร้างสรรค์ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันในสังคมให้มากขึ้น เพราะจากสภาพสังคมปัจจุบัน ที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ทำให้การดำเนินชีวิตของทุกคนเป็นไปอย่างเร่งรีบค้ำึงถึงแต่ตนเองขาด ความรัก ความปรารถนาดีต่อคนอื่น มุ่งเน้นแต่ประโยชน์ตนเอง

5.2 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

5.2.1) ควรศึกษาการพัฒนาารูปแบบศาสนสัมพันธ์ในชุมชนอื่นๆ ในกรุงเทพมหานคร ควรมีการส่งเสริมและสนับสนุนการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชนหรือสังคมพหุวัฒนธรรมส่งผลต่อการอยู่ร่วมกัน เพราะที่ผ่านมายังไม่มีคำตอบที่ชัดเจนเพียงพอ การศึกษาในประเด็นนี้อาจช่วยให้ได้องค์ความรู้ที่สามารถใช้เป็นต้นแบบของชุมชนอื่นๆ ได้

5.2.2) ควรศึกษาวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบหลักการอยู่ร่วมกันในพระพุทธศาสนากับหลักการของศาสนา อื่นๆ ที่สำคัญในพื้นที่อื่นๆ การศึกษาประเด็นนี้จะช่วยให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับหลักการของศาสนาต่างๆ อย่างชัดเจน ในประเด็นที่สอดคล้องหรือแตกต่างกัน ซึ่งจะเป็นประโยชน์ การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรม ในการแสวงหาจุดร่วม สงวนจุดต่างระหว่างศาสนาทั้งหลาย เพื่อสร้างความสมานฉันท์ ความปรองดอง

6. เอกสารอ้างอิง

- กิริติ บุญเจือ. (2548). บทบาทของกระบวนทัศน์ในการสอนปรัชญา. *ราชบัณฑิตยสถาน*,
งามพิศ สัตย์สวณ. (2558). *มานุษยวิทยากายภาพวิวัฒนาการทางกายภาพและวัฒนธรรม*. สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์. (2542). พุทธศาสนากับการแบ่งช่วงชั้นทางสังคม. *วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*, 6(2), 4-24
- ธงชัย วินิจจะกูล. (2562). เมื่อสยามพลิกผัน. กรุงเทพฯ: ฟาเดียวกัน.
- ประสิทธิ์ ลิปรีชา. (2557). กระบวนทัศน์การศึกษาชาติพันธุ์สัมพันธ์. *วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง*, 10(3), 219-242.
- พระครูปริยัติกิจจาภิรม (กระจาย รวิธโน). (2563). การประยุกต์ใช้อรรถปริวรรตของพุทธทาสภิกขุในแนวทาง
การเสริมสร้างพหุนิยมทางศาสนาในสังคมไทยปัจจุบันเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ. *วารสารสังคมศาสตร์และ
มานุษยวิทยาเชิงพุทธ*, 5(6), 68-77.
- วิสันท์ วงษ์แก้ว, ภารดี มหาขันธ์ และ สุรัชย์ ชุ่มศรีพันธ์. (2560). การตั้งถิ่นฐานและพัฒนาการของชุมชนคาทอลิก
หัวไผ่. *วารสารวิชาการแสงธรรม*, 9(1), 66-79.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2545). อารยธรรมฝั่งทะเลตะวันออก. กรุงเทพฯ: มติชน.
- อุทัย สติมัน. (2559). ศาสนสัมพันธ์เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในประชาคมอาเซียน. *วารสาร มจร พุทธปัญญา
ปริทรรศน์*, 1(1), 37-48.
- Durkheim, Emile. (1973). *On Morality and Society*. Edited by Robert Bellah. Chicago: University of
Chicago Press.
- Fryling, M. J., Johnston, C., & Hayes, L. J. (2011). Understanding observational learning: An
interbehavioral approach. *The Analysis of verbal behavior*, 27(1), 191-203.
- Mestiri, S. (2011). Débat public, démocratie délibérative et démocratie contestataire: pour un
concept de démocratie post-libérale. *Archives de Philosophie du Droit*, 54.
- Moyaert, M. (2012). Recent developments in the theology of interreligious dialogue: From
soteriological openness to hermeneutical openness. *Modern Theology*, 28(1), 25-52.
- Wormald, B. H. G., & Goodwin, W. B. H. (1993). *Francis Bacon: history, politics and science, 1561-1626*. Cambridge University Press.